

לוחמת יבשה מוכוונת מודיעין

גבי סיבוני ושגיאה בן-יעקב

מבוא

השינוי באופי העימותים בעידן הנוכחי הוא בעל פנים רבות, החל מהתארכות משך הלחימה בצד הפחתה בעצימותה, וכלה בשימוש בכלים לא מלחמתיים, כמו שימוש נרחב בתקשורת ובאמצעים להשפעה על התודעה של מגוון קהלי יעד. המכנה המשותף הרחב ביותר לשינויים אלה, שהינו בעל השפעה רבה על לוחמת היבשה, הוא המעבר מעימות עם מדינות אויב, שיש לו היגיון של נוכחות, לעימות עם ארגונים תת-מדינתיים, הפועלים בהתאם להיגיון של היעלמות.

מקובל להניח שמלחמת יום הכיפורים הייתה המלחמה האחרונה בין צבאות סדירים בהיקף גדול.¹ מאז, עיקר הלחימה של צה"ל הוא עם ארגוני טרור תת-מדינתיים, המוצאים מסתור בקרב אוכלוסייה אזרחית. שינויים אלה חייבו את צה"ל לפתח תפיסה חדשה ואקטיבית, שעיקרה הצורך לספק מודיעין רלוונטי לטובת תמרון אפקטיבי ויעיל, באמצעות חיבור בין יכולות האיסוף של אמ"ן ובין דרגי השדה. חיבור זה יצר את התפיסה של ה"לוחמה מוכוונת מודיעין" (לוחמ"ם).² מטרת מאמר זה היא לבחון את התפתחות התפיסה של "לוחמה מוכוונת מודיעין", ומתוך כך לתאר את הכיוונים בהם היא עשויה להתפתח בהמשך ואת האתגרים העומדים לפתחה.

מאויב נוכח לאויב "נעלם"

המושג "היעלמות"³ משמש מפקדים בדרג הטקטי לתיאור של תופעה שאינה חדשה.⁴ פרקים רבים נכתבו על התופעה של "שדה הקרב הריק", והשלכותיה ניכרות עד היום. מבחינה טקטית, אין כל חדש בניסיון "להיעלם" בשדה הקרב ולנסות לחשוף

גבי סיבוני הוא חוקר בכיר וראש תוכנית צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי. שגיאה בן-יעקב הוא חוקר בתחום המודיעין והלחימה באוניברסיטת בראילן.

את היריב ולפגוע בו; לא בכך טמון החידוש של עידן "האויב הנעלם". החידוש הוא בעיקר ברמה האופרטיבית.

בעבר, ההיגיון המערכתי ששלט בשדה הקרב היה היגיון הנוכחות. המדינה הפגינה נוכחות באמצעות צבא שהגן על גבול מסומן וברור. צבא זה שכן בבסיסים שבמהותם הופרדו מהסביבה האזרחית עליה הוא נדרש להגן. הצבא, כמכשיר להפעלת כוח מדינתי, שימש אפוא "טריז" בין האזרחים ומרכזי השלטון של המדינה ובין צבא היריב. בשגרה, משימתו הייתה הרתעה באמצעות הפגנת נוכחות. בשעת חירום, משימתו הייתה להגן ולחצוץ בין האויב לבין מרחב העורף, ולתקוף כוחות אויב המנסים לחדור לשטחו, או לחילופין לכבוש שטח ולפגוע בכוח הלוחם של היריב.

ההיגיון המערכתי של "היעלמות" הוביל את האויבים החדשים, כמו חזבאללה וחמאס, להסתמך על מערכות מבוססות אש מנגד, מבוזרות ונשענות על ממד עומק גיאוגרפי ותת-קרקעי, הפועלות מתוך מרחבים מיושבים באזרחים ונעדרות כמעט לחלוטין מרכיב של תמרון. יריבים חלשים יחסית בוחרים לעשות שימוש ברעיון אופרטיבי זה במטרה לבטל את היתרון היחסי שיש לצבאות מדינתיים במערכות תמרון, ולהפכו לחיסרון. זוהי מהות השינוי באופי הזירה: בעוד שהיריבים עברו לסוג לחימה של "היעלמות", הצבאות הסדירים נותרו עם מענה לא רלוונטי. מצב זה מחייב אותם למצוא תשובה אפקטיבית לאיום החדש.

המלחמה של ישראל בטרור הפלסטיני, בעיקר במהלך השנים 2000-2005, כמו גם הלחימה של ארצות הברית באל-קאעידה באפגניסטאן ובהמשך בעיראק משנת 2001 ואילך, בישרו על עליית הדומיננטיות של המודיעין כמרכיב מכריע במאבק נגד ארגונים תת-מדינתיים. עם זאת, בכל הקשור לחימה יבשתית בעימות בעצימות גבוהה, נותרה התפיסה כשהייתה, קרי הכוח הלוחם נדרש לאסוף את המודיעין בשדה הקרב תוך כדי לחימה, באמצעות חיכוך עם היריב.

התפתחות האיסוף והמודיעין הקרבי

עיקר המודיעין ממקורות חיצוניים שהועבר לכוחות המתמרנים במשך שנים רבות היה מודיעין תשתיתי, למשל על אמצעי לחימה, סדר כוחות, היערכות בסיסית, תוכניות מבצעיות וניתוח שטח. אולם המודיעין ממקורות חיצוניים, הרלוונטי לשדה הקרב המשתנה במהירות, לא הגיע בזמן, ולכן לא היה רלוונטי לכוחות הלוחמים. כוח היבשה אסף והעריך בעצמו את המודיעין הנדרש לו לשם ביצוע משימתו, וזאת באמצעות חיכוך עם הצד השני. תפיסה זו התקבעה גם מבחינה תרבותית בקרב כוחות היבשה של צה"ל, שלמדו לסמוך בעיקר על היכולות שנמצאות תחת פיקודם.

מנגנון האיסוף העצמי, הנקרא "איסוף קרבי", מתאפיין בקצב מהיר ומתבסס על חיכוך עם האויב כדרך ללמוד את היערכותו ויכולותיו. לדוגמה, כוח הנע בקרב

התקדמות ישאב מידע על האויב מתוך תצפית, רשפי הירי, קולות הלחימה ותנועות האויב. לפי היגיון הנוכחות, האויב שואף להימנע מגילוי ברמה הטקטית אך לא ברמה המערכתית, ולכן בסופו של דבר הוא ייחשף ויגיע למצב של התמודדות פיזית. בעשורים הראשונים לקיומו, צה"ל פיתח מערכת של איסוף קרבי המבוססת בעיקר על חוזה: משקפות, סיורים אוויריים, צילום פני השטח, מיפוי מכשולים טבעיים ומלאכותיים. כך התפתחו טכניקות, אמל"ח ותפקידים הממוקדים בהשגת מודיעין קרבי. כן התפתחו בהקשר זה גדודי האזנה ניידים, העוסקים בהאזנה טקטית. בנוסף לאלה היו חוקרי שבויים שצוותו לכוחות.

באמ"ן ובמודיעין של הפיקודים המרחביים הייתה גם עשייה בתחום המודיעין הקרבי, כהכנה ללחימה, שכללה איסוף מידע על יעדים ויצירת תיקי יעד, מפות אויב ועבירות, וכן למידה של תורת הלחימה של האויב ברמה הטקטית ("תוד"א"). חומרי מודיעין אלה הועברו לכוחות הלוחמים עוד לפני הלחימה, בעוד שתרומתו של אמ"ן במהלכה התמקדה בתחום האסטרטגי והאופרטיבי – בזיהוי הפעלת עתודות האויב, בזיהוי כוחות משלוח ובמתן מטרות אסטרטגיות לתקיפות אוויר בעומק. מי שסיפק מידע טקטי ואופרטיבי לכוחות היה המודיעין בפיקודים ובאוגדות. בהמשך לכך התפתחה תפיסה בתחום ההכשרה, לפיה חיל המודיעין, כגורם המקצועי, יכשיר את לוחמי צה"ל ל"תודעת מודיעין", שתאפשר לכל חייל לתפקד כגורם איסופי המשרת את הלחימה.⁵

כאמור, כבר בשנות החמישים של המאה העשרים הוקמו בצה"ל גופי איסוף חבירים לדרג הנפרס בתחומי היומינט והסיגינט, אך אלה לא נתפסו כבעלי תרומה משמעותית לכוחות. בשנות השישים הסיט אמ"ן את הקשב והמשאבים למשימת ההתרעה, במיוחד לאחר "פרשת רותם".⁶

אחרי מלחמת יום הכיפורים החל תהליך של שינוי באופי העימותים, שלבש שני ביטויים עיקריים: האחד, התפתחותם של ארגונים לא מדינתיים (דוגמת חזבאללה בצפון וחמאס ברצועת עזה) אשר פיתחו יכולות צבאיות משמעותיות והתבססו על תפיסת ה"היעלמות"; השני, צבאות מדינתיים סדירים שהתמודדו עם העליונות האווירית של חיל האוויר הישראלי פיתחו גישות של "היעלמות אופרטיבית". כזה היה, למשל, פיתוח דוקטרינת "הקרוב הקרוב" בצבא סוריה, שכללה מהלכי הסתרה של מערכים צבאיים, וכן הצטיידות בטק"א ובטק"ק ניידים והסתרתם. העיקרון הזהה במהלכים אלה היה למנוע מהכוח הסדיר של צה"ל את הדבר הנחוץ לו ביותר למימוש משימתו – איתור מטרות. מצב זה חייב את צה"ל להעריך מחדש את דרכי ההתמודדות אָתו.

חיל האוויר היה הראשון להכיר באתגר הניידות וה"היעלמות" ופיתח מערכת למתן מודיעין בזמן אמת למטוסים, המותאמת להתמודדות עם אתגר זה. הצורך עלה כבר כלקח ממלחמת יום הכיפורים, נוכח כישלון תקיפות האוויר נגד סוללות הטק"א של

צבא סוריה בשל היעדר מודיעין בזמן אמת.⁷ הלקח הוביל לפרויקט מודיעיני רחב היקף של ייצור מטרות בזמן מבצעי, שהביא בין היתר להצלחה במלחמת לבנון הראשונה, כאשר סוללות הטק"א הסוריות הושמדו על ידי חיל האוויר במבצע "ערצב 19". סוד ההצלחה במלחמת לבנון הראשונה היה טמון בעיקר בפיתוח תפיסת הפעלה ובהקמה של "צוותי מחקר אופרטיביים" (צמ"א), שמשימתם הייתה ייצור מודיעין בזמן קרוב לזמן אמת וחיבור בין המודיעין ובין המבצעים בזמן אמת.

זיהוי הפער וניצני המענה ביבשה

הרעיון של "צוותי מחקר אופרטיביים" קיבל פירוש מחודש כאשר צה"ל נדרש לאתגר של הלחימה בטרור בתחילת שנות האלפיים. כארגון צבאי סדור, התקשה צה"ל להציג יכולת להתמודד ביעילות עם פעילי טרור הנטמעים באוכלוסייה ועם פעולה של יחידים וחוליות נגד מטרות אזרחיות בעורף מדינת ישראל. בשנים אלו התבררה החיוניות של מודיעין מבצעי מדויק ובזמן אמת כאמצעי היחיד שיכול לספק לכוחות הביטחון מטרות, בעיקר להעסקה בנשק מדויק, כתנאי הכרחי להתמודדות עם השינוי שחל בשדה הקרב החדש.

בהובלת השב"כ התגבשה שיטת פעולה המזכירה את עקרון הצמ"א – הפעם בהקשר של הלחימה בטרור. שיטה זו זכתה לכינוי "תפיסת הסיכול המשולב". השב"כ הסתייע ביכולות טכנולוגיות שהתפתחו בחיל המודיעין ובחיל האוויר, ויחד הם יצרו טכניקות לביצוע מבצעים מוכווני מודיעין. מבצעים אלה שילבו יכולות סיגינט, חוזי עילי, ירי מנגד והפעלת כוחות קרקעיים, וכל זאת בזמן קצר, ביעילות גבוהה ותוך מזעור הפגיעה בבלתי מעורבים. עם זאת, השילוביות הגבוהה שנוצרה אפיינה מבצעי סיכול מיוחדים, אך לא הפכה ליכולת בת מימוש בלחימה בעצימות גבוהה.

בתהליך מקביל התחזקה בצה"ל התפיסה שביקשה לרתום למאמץ הלחימה את ההתפתחות הטכנולוגית שצברה תאוצה משנות התשעים ואילך. כך החלה התפתחות של מערכות שליטה ובקרה דיגיטליות, שראשיתה בחיל האוויר והמשכה בפרויקט "צבא יבשה דיגיטלי" (צ"ד). במקביל, חלחלו לצה"ל הרעיונות שהתפתחו בארצות הברית בשנות התשעים סביב "לוחמה מבוססת רשת". כתוצאה מכך הוקמו ענפי לוחמת רשת (לומ"ר), שמשימתם הייתה לממש את חזון הלחימה הרשתית ולהתאימו לאתגרים וליכולות החדשים.

צה"ל הגיע למלחמת לבנון השנייה לאחר שני עשורים של לחימה בטרור הפלסטיני ובטרור של חזבאללה, אשר שחקו את יכולות הלחימה בעצימות גבוהה שלו ואת מוכנותו למלחמת תמרון קרקעי. חיל האוויר, שהתכוון וביצע מבצעי אש מוצלחים בתחילת הלחימה, סיים מוקדם יחסית את "בנק המטרות" ונותר, במידה רבה, ללא

מענה לאש תלולת המסלול של לוחמי חזבאללה שנורתה ממרחב דרום לבנון אל צפון מדינת ישראל.

היגיון ה"היעלמות", אותו מימש חזבאללה בהסתתרות בתווך התת־קרקעי ב"שמורות הטבע" בדרום לבנון, הביא לכך שצה"ל לא יכול היה לממש באופן יעיל את עוצמתו העדיפה. הפעלת הכוח שלו נעה בין כניסה לכפרים ולעיירות לצורך חיפוש לוחמי חזבאללה, שחשפה את כוחותינו לפגיעה מירי מנגד וממארבי נ"ט, לבין הפעלת אש ארטילרית, שהביאה להרס נרחב ולפגיעה בבלתי מעורבים, כפי שהיה באירוע כפר קאנא. מדו"ח ועדת וינוגרד לבדיקת אירועי מלחמת לבנון השנייה עלה שהיו ליקויים קשים באיסוף מודיעין ובהעברת המודיעין לכוחות בשטח.⁸

לאחר המלחמה, וכתוצאה מהפקת הלקחים ממנה, החלו אמ"ן וחיל האוויר להתמקד בהגדלת "מפעל המטרות". המאמץ כלל השקעה יוצאת דופן במודיעין, שמטרתו העיקרית הייתה להסיר את "גלימת ההיעלמות" שטעה חזבאללה על עצמו, בעיקר בדרג הטקטי, ולייצר מטרות בזמן אמת תוך שימוש במגוון כלי מודיעין. זאת, מתוך כוונה לאפשר הפעלת אש מיטבית בעימות עתידי.

תפיסת הלוחמה במיצוי מודיעין

תהליכי הלמידה של אמ"ן לאחר מלחמת לבנון השנייה כללו דיון בפער בין המשאבים שהושקעו באיסוף המודיעין ובין התוצרים שאמורים היו לשמש את כוחות השדה, אך לא הגיעו אליהם, בין היתר בשל מידור גבוה של המידע. למידה ממבצעי הסיכול הממוקד, שנעשתה במשותף עם השב"כ, וכן התפתחות של טכנולוגיה פורצת דרך, יצרו הזדמנות לשיפור משמעותי של המודיעין שיסופק לכוחות הלוחמים בשטח, תוך שיתוף פעולה בין אמ"ן לזרוע היבשה.

המענה שהתגבש הוביל לתפיסה של לוחמה מוכוונת מודיעין שכונתה בהמשך גם "לוחמה במיצוי מודיעין".⁹ תפיסה זאת מחברת בין מערכות איסוף ועיבוד בכלל המערכים של אמ"ן ובין הדרג הלוחם באמצעות מערכות השליטה והבקרה, וזאת בנוסף לחיבור בין גורמי המודיעין החבירים לכוחות. כך נוצר מנגנון הנגשה של מודיעין קרבי רלוונטי לצורכי הלחימה בדרג הטקטי. מענה זה יצר אתגרים רבים: אוספי ומעבדי המודיעין נדרשו להבין את עולמם של הלוחמים;¹⁰ היה צורך להתאים את מנגנוני הסיווג של המידע המודיעיני כדי לאפשר הפצה של חומר למשתמשי הקצה; מערכות איסוף וחיישנים פותחו מתוך ראיית הצורך להשיג את המודיעין המבצעי בזמן הנכון; נדרש להגדיר בעלי תפקידים מודיעיניים חדשים שיצטרפו ליחידות הנפרסות ולגשר על הפער במידע ובידע בין עולם המודיעין לעולם הלחימה הטקטית; ומעל הכול עמד אתגר התקשורת, שנגע ליכולת להעביר דרך מערכות צי"ד מידע בזמן מבצעי לגורם הזקוק לו.

תוך זמן קצר התברר כי הרעיון של הנגשת מידע לכוחות הלוחמים דורש מאמץ רב־זרועי משמעותי יותר וכי יש צורך בפרויקט פיתוח משותף לאמ"ן, לזרוע היבשה, לאגף התקשוב ולחיל האוויר. המהלכים למימוש תפיסת הלוחמ"ם חייבו העמקת המענה, מכיוון שהרעיון האופרטיבי שעמד בבסיס התפיסה היה מתן מענה לאתגר הלחימה והכרעה של ארגונים צבאיים למחצה, ולא רק פתרון ארגוני ליעול העשייה הקיימת. ההישג הנדרש מהלוחמ"ם היה סיוע לצה"ל להביא לניצחון או אף להכרעה של יריבים, באופן שלא היה לפני כן.¹¹

חלק מהיכולות המודיעיניות החדשות הבשילו תוך כדי הלחימה במבצע "עמוד ענן" (2012), במעגל למידה ופיתוח מערכות קצר מזה שנחווה אי פעם בעבר. הדבר הביא להספקת מודיעין איכותי בהיקף נרחב לכוחות הלוחמים – מודיעין שהפגיעות אותם בכמותו ובאיכותו. כאן התעוררה השאלה "מה עושים עם כל השפע הזה", שלעתים "צבע את המסך באדום", כהגדרותיהם של מפקדי שדה רבים (כידוע, האויב מסומן במפות צה"ל בצבע אדום). בעקבות היכולות החדשות והמתקדמות שהציג חיל המודיעין בהכנות ל"עמוד ענן" ובמהלכו, הביעו מפקדי השדה, בשיח מפקדים לסיכום המבצע, הערכה לשינוי שחל בהספקת המודיעין בכלל ולתפיסת הלוחמ"ם בפרט.

מבצע "צוק איתן", בסוף 2014, היווה נקודת שיא ביישום תפיסת הלוחמ"ם, לפחות בכל הקשור להתמודדות עם החמאס בשטח בנוי. באשר להתמודדות המודיעינית עם איום התת־קרקע, כפי שבאה לידי ביטוי באיום המינהרות, נראה (כפי שעולה מדו"ח מבקר המדינה אודות "צוק איתן") שמדובר באתגר שונה, שתפיסת הלוחמ"ם עדיין לא נתנה לו מענה. במבצע זה באו לידי ביטוי הישגים שונים בתחום המודיעין, שלכל אחד מהם קדמה שרשרת של פיתוח יכולות בכל מרכיבי בניין הכוח. אחד הביטויים לכך במבצע היה יצירת מטרות בזמן אמת. יכולת זו התבססה על פיתוח חיישנים שאפשרו איכון מדויק ומהיר של מטרות וזיהוין כמטרות לגיטימיות לפגיעה ("הפֶּלֶה"), בכפוף למגבלות הפעלת האש. נדרשו לשם כך פיתוח מערכות מידע, שיפור התקשורת בזמן אמת בין "רואה" ל"יורה", פיתוח נהלים והכשרת בעלי תפקידים שמשימתם היא לייצר מטרות, קיום תרגילים ואימונים, ולא פחות חשוב מכך – הקצאת אמצעי אש לחטיבות ולגדודים, באופן שאפשר להם תקיפה מהירה של מטרות שהתגלו במהלך הלחימה עצמה.

יכולת מודיעינית נוספת שירתה את הלחימה והתמרון ב"צוק איתן" – שיטות ואמצעים שפותחו ואפשרו לחשוף ולהתריע על מלכודים, מיקוש, מארבים ובתים ממולכדים. יכולת זו יצרה תמונת מצב אויב עשירה ואפשרה למפקדים להגות רעיונות מבצעיים תחבולניים, ובמקביל לכך להגן על כוחותיהם מאש האויב. היא דרשה איסוף ממוקד־תמרון ממגוון כלים וחיישנים, אימון כוחות היבשה במתארים רלוונטיים,

הטמעת הידע שנצבר במודיעין של אוגדת עזה, הקצאת מפענחים למפקדות החטיבות, וחוקרי שבויים שהתלוו לכוחות.

משמעויות ואתגרים

תפיסת הלחימה באמצעות מיצוי מודיעין משנה מהותית את הלחימה הטקטית עצמה. היכולת למשוך את "שמיכת ההיעלמות" מעל האויב עשויה לתרום לקיצור משך הלחימה, לצמצום מספר הנפגעים בקרב כוחותינו ואצל גורמים בלתי מעורבים, ובעיקר להגביר את האפקטיביות של הפעלת הכוח. להישגים טקטיים עשויות להיות השלכות מערכתיות: הצטברות של קרבות מהירים ואפקטיביים עשויה להוביל להישג מערכתי מצרפי, שעשויה להיות לו השפעה מרחיקת לכת על המלחמה כולה. בצד היתרונות של הלחימה מוכוונת המודיעין, צפויים אתגרים רבים למימושה ולהמשך הרלוונטיות שלה, וביניהם:

הגורם האנושי והצפת מידע – היקף המידע שניתן לעבד ולעכל בתנאי שדה ותחת אש הוא מוגבל. מצד אחד, מפקדים נדרשים לקלוט ולהשתמש במידע בהיקף גדול פי כמה מבעבר, ומצד שני, מכיוון שמדובר במידע טקטי, קצב ההשתנות שלו הוא גבוה יותר. כך נוצרת סכנה של עודף מידע, שעלול לגרום להתעלמות ממנו בשל חוסר יכולת להתמודד עם היקפו. זאת ועוד, מפקדים עלולים להמתין ולהימנע מפעולה עד להגעת כל המידע האפשרי, ובכך עלול קצב הלחימה לרדת במקום לעלות. כמו כן, מפקדים עלולים להניח, בטעות, כי יש בידיהם מידע מושלם, בעוד שמדובר במידע חלקי שלא ברור עד כמה ניתן לסמוך עליו. בשל סכנות אלו, התועלת שבאותו מידע עלולה להפוך לנטל.¹²

פיקוד ושליטה – הידע הרב הזורם למפקדות עלול להביא לתופעה של "פיקוד מאחור". היקף המודיעין הרב והנחוחות השוררת במפקדות הנייחות עשויים לגרום לכך שמפקדים בדרג מח"ט יחוו שהם יעילים הרבה יותר במפקדה מאשר בשטח. בכך טמונה סכנה כפולה – הן לאובדן המגע הבלתי אמצעי עם השטח מתוך הנחה מוטעית שהמידע הנדרש כולו נמצא בערכות השו"ב ובקשר, והן לעיסוק יתר של הפיקוד בפרטי פרטים, באופן הסותר את פיקוד המשימה,¹³ כפי שצה"ל מנסה כבר שנים למסד כשיטת פיקוד ושליטה דומיננטית. עוד סכנה הנשקפת למפקדים במצב זה היא תכנון מורכב מדי בשל המידע הרב, דבר שעלול לפגוע בעקרון הפשטות.

מגבלות הטכנולוגיה – רמת המומחיות הנדרשת ממפקדים בכל הרמות עלתה, וההבטחה הטמונה בעושר המידע מפתה רבים לנטוש טכניקות פשוטות ובסיסיות, כמו שימוש בשקפים ובטושים, מתן פקודות בקשר דיבור ואיסוף מודיעין עצמאי. זאת ועוד, האויב עימו מתמודד צה"ל עלול לנצל את הסתמכות היתר של כוחותינו על הטכנולוגיה והמודיעין כדי לקדם מבצעי הונאה והטעיה ולהציף במידע שגוי,

באופן שיגרום לכשל בהבנת תמונת המצב של האויב במקום להבהיר אותה. כמו כן, יש סכנה שהמערכות הטכנולוגיות בהן משתמשים כוחותינו לא יעבדו כראוי גם ללא התערבות חיצונית, למשל בגלל תקלות, מצב שבו הכוחות הלוחמים יתקשו לתפקד. **תקשורת** – מימוש התפיסה בהיקף מלא מחייב תקשורת רחבת פס, מהירה, אמינה, רשתית ובעלת יכולת העברת נתונים רבים גם בעומק שטח האויב. חולשת התקשורת היא שניתן לשבש, לאכן ולאתר אותה. רשת התקשורת עלולה להיות גלויה ורגישה לפגיעה, במיוחד בלחימת תמרון. זהו אתגר מרכזי, משום שהוא מהווה הן נקודת תורפה והן תנאי מבצעי למימוש יכולותיו של צה"ל.

בצד האתגרים, טמונות בתפיסת הלוחמ"ם הזדמנויות רבות לשיפור מהותי ביכולת המענה של צה"ל לאיומים. האנושות, ואתה הממסדים הצבאיים, צועדים לכיוון של תלות הולכת וגוברת בטכנולוגיות. ככל שמהפכת המידע מתקדמת, מי שמבקש לממש עוצמה נדרש לעשות שימוש בתווך של המידע והתקשורת. שינוי זה אינו מוגבל לצבאות מערביים בלבד, והוא גלובלי; אין ממנו דרך חזרה והוא עשוי להתעצם ולהקיף תחומים נוספים בעתיד הנראה לעין. לפיכך, פיתוח עליונות צבאית בתחום המידע הוא דבר שבהכרח.

התפתחות הטכנולוגיה תאפשר חשיפה מוגברת של האויב. חיישנים חדשים יחשפו "חתימות" נוספות של פעילות צבאית ואנושית, ואלו יחייבו שימוש ביכולות המתקדמות ביותר כדי לנצל את זרם המידע ההולך ומתרחב. יכולות עיבוד של מידע בהיקפים גדולים יעניקו יתרון למחשב על פני האדם בתחום היתוך המידע וזיהוי הנתונים הקריטיים לפעולה הטקטית, ויאפשרו "סגירת מעגל" מהירה הרבה יותר מבעבר, חלקה במעורבות אנושית פחותה.

קפיצת המדרגה הבאה אותה מאפשרת טכנולוגיית המידע היא העברת המודיעין ישירות לכוונות של הכוח הלוחם – יכולת הקיימת כבר היום בחיל האוויר. בכך יתקצר תהליך זיהוי ורכישת המטרה ותושג עדיפות מהותית על האויב ברמה הטקטית. צפוי שהתהליך הדורש תרגום סימולטני של מידע מהמפה ייעלם, ובמקומו יופיע תהליך מקוצר, שיציג את נתוני המודיעין על "פני העדשה". תהליך כזה עשוי גם להקטין את תופעת "האש הידידותית", שהיא אחד המקורות המרכזיים לנפגעים ולעיכוב בלחימה, ובייחוד בלחימה מול ארגונים צבאיים למחצה. שינוי זה גם עשוי לצמצם את הפגיעה בבלתי מעורבים.

סיכום

בשנת 2012 הופיע לראשונה בצה"ל המושג לוחמה מוכוונת מודיעין (לוחמ"ם). התפיסה שהוביל אמ"ן, בשיתוף עם זרוע היבשה ואגף התקשוב, נחשבה לשינוי מגמה משמעותי במודיעין, ובעקבות כך בצה"ל כולו. תוך זמן קצר הפך המושג לנחלת רוב מפקדי

צה"ל, בעיקר בכוחות היבשה, והשימוש בו רווח כמעט בכל היחידות. אין ספק שמדובר בתפיסה המחייבת היערכות חוצת־זרועות ומערכות.

תפיסת הלוחמ"ם, המציבה במרכז את הנגשת המודיעין הטקטי לכוחות, טומנת בחובה פוטנציאל של הגברת המהירות והקצב של המבצעים, שהם הבסיס לנטילת היתרון מן היריב ולהכרעתו. היכולת ליצור תמונת מצב מעודכנת ומדויקת, ולהפיצה במהירות לכלל הגורמים הלוחמים בשטח ובמפקדות, היא אחד היסודות להגברת המהירות והקצב הללו. יסוד נוסף טמון ביכולת לנתח את השטח, את האויב ואת האוכלוסייה במהירות גבוהה, באופן שיאפשר למפקדים להגות רעיון מבצעי תחבולני בזמן קצר, ומתוך כך לאפשר יציאה מהירה לפעולה בנוהל קרב מהיר.

האתגרים למימוש תפיסה זו הם רבים ומקורותיהם מגוונים. די באלה שצוינו במאמר זה כדי להמחיש את הצורך להמשיך ולפעול לפיתוח, להטמעה ולמימוש של הפתרונות בכל מרכיבי בניין הכוח. בדרך זו יוכל מפעל המודיעין לתת את פירותיו במלחמה הבאה ויאפשר לצה"ל להכריע בה את האויב באופן ברור וחד.

הערות

- 1 יש הקובעים את מלחמת המפרץ הראשונה ב־1991 כמלחמה האחרונה של צבאות סדירים.
- 2 שם התפיסה עודכן מאז ל"לוחמה במיצוי מודיעין".
- 3 למען הסדרת השפה המשותפת יובהר שיש להתייחס למושג "אויב נעלם" לא בפשט, כי האויב לא נעלם, אלא הוא מייצר שדה קרב בו הנוכחות הגלויה שלו נמוכה מאוד.
- 4 James, J Schneider, "The Theory of the Empty Battlefield", *The RUSI Journal*, Vol. 132, June 10, 2008.
- 5 להרחבה בנושא זה ראו: דוד סימן טוב ושי הרשקוביץ, **אמ"ן יוצא לאור**, הוצאת מערכות, תל אביב, 2013, פרק י"ד.
- 6 יגאל שפי, **התרעה במבחן – פרשת רותם ותפיסת הביטחון של ישראל 1957–1960**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל אביב, 2008.
- 7 אהוד יונאי, **עליונות אווירית – סיפורו של חיל האוויר הישראלי**, הוצאת כתר, ירושלים, 1995, פרק 24.
- 8 **הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006 – ועדת וינוגרד**, כרך א', שבט תשס"ח, ינואר 2008, עמ' 264.
- 9 אביב כוכבי וערן אורטל, "מעשה אמ"ן – שינוי קבוע במציאות משתנה", **בין הקטבים**, גיליון 2, יולי 2014.
- 10 מענה חלקי לאתגר זה ניתן באמצעות השתתפות גורמי מודיעין בתרגילים כחיילים.
- 11 ראו בהקשר זה: **אסטרטגיית צה"ל**, דובר צה"ל, אוגוסט 2015, עמ' 25.
- 12 גבי סיבוני ומורן מיוצ'יק, "קללת השפע", **מערכות**, גיליון 456, מארס 2015.
- 13 בפיקוד משימה המפקד קובע את ההישג הנדרש, ואילו הפקוד קובע את השיטה.